

The bodies of internal affairs as a subject of offence prevention and its collaboration with other entities

Shavkat KHAMRAKULOV¹

Tashkent State University of Law

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2021
Received in revised form
15 January 2021
Accepted 20 January 2021
Available online
10 February 2021

Keywords:

Offence prevention
Public etiquette
Antisocial behavior
Mental violence
Rape
Defamation
Slander (6-7)

ABSTRACT

This article analyzes the issues of cooperation between the bodies of the Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan as a subject of offence prevention and the other entities. The author focuses on the issues of cooperation of law enforcement agencies with other entities and institutions directly involved into the sphere. Also, some justified recommendations, related to the topic are provided in the paper.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг субъекти сифатида унинг бошқа субъектлар билан ҳамкорлиги

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси[1]нинг субъекти сифатида унинг бошқа субъектлар билан ҳамкорлиги масалалари таҳлил қилинган. Муаллиф мақолада ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи бошқа органлар ҳамда муассасалар билан ўзаро ҳамкорлик масалаларига эътибор қаратган ва асослантирилган таклифлар берган.

Калит сўзлар:

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси
Оммавий маданият
Ғайриижтимоий хулқ-атвор
Руҳий зўравонлик
Жинсий зўравонлик
Ҳақорат қилиш
Тухмат.

¹ The department of State Law Specialized Branch of Tashkent State University of Law, Tashkent, Uzbekistan

E-mail: shoh_ziyo.81@umail.uz

Сотрудничество с другими субъектами, органов внутренних дел как субъекта профилактики правонарушений

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

Предупреждение правонарушений
Общественный этикет
Антиобщественное поведение
Психологическое насилие
Изнасилование
Клевета

В статье анализируются вопросы взаимодействия органов внутренних дел Республики Узбекистан как субъекта профилактики правонарушений с другими субъектами. Автор акцентирует внимание на вопросах взаимодействия правоохранительных органов с другими субъектами и учреждениями, непосредственно вовлеченными в сферу. Также в статье даны обоснованные рекомендации по теме.

Мамлакатимизда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича комплекс чора-тадбирлар хусусан, аҳолининг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, бу борада давлат органлари ва фуқаролик жамияти институтларининг ҳамкорлигини такомиллаштириш мақсадида кенг қўламли ислоҳотлар амалга оширилмоқда.

Хусусан, 2017 – 2021 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида бир қатор давлат органлари ва жамоат ташкилотларига нотинч оилалар фарзандлари, уюлмаган ёшлар, иш билан банд бўлмаган, “оммавий маданият[2]” таъсирига тушиб қолган йигит-қизларнинг хатти-ҳаракатларини назоратга олишда уларнинг оналарининг масъулиятини ошириш, кашандалик, алкогольли ичимликлар истеъмол қилиш ва бошқа иллатлар профилактикасига оид тадбирлар ташкил қилиш[3] каби масалалар ҳамкорликдаги долзарб вазифалар сифатида белгиланди. Бу эса, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятига илғор иш усулларини жорий этиш, ҳуқуқбузарликларни барвақт аниқлаш бўйича фуқаролик жамияти институтлари билан самарали ҳамкорлик ташкил этишни тақозо этади.

Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, жиноятларнинг содир этилиши сабаблари, шахсда ғайриижтимоий хулқ-атвор[4] ва хусусиятларнинг шаклланишига ҳамда турли кўринишдаги ҳуқуқбузарликлар содир этилишига, қонунга риоя этмаслик ёки унга риоя қилишга тўсқинлик қиладиган омиллар оиладаги носоғлом муҳит таъсирида юзага келмоқда.

Бугунги кунда шахс ҳаёти ва соғлиғига қарши жиноятларнинг 40 фоизи, ҳар тўртта қотилликнинг биттаси, қасддан баданга шикаст етказишларнинг ҳар бештадан биттаси, ҳақорат қилиш ва туҳматнинг, саккизтадан биттаси айнан оила-турмуш соҳасида содир этилмоқда.

Кундалик ҳаётда оила аъзолари (эр билан хотин, қайнона ёки қайнопа ва келин, ака-ука, опа-сингиллар) ўртасидаги келишмовчилик оқибатида вужудга келадиган низоли вазиятларни 100 фоиз деб олсак, ундан оилада бир шахснинг иккинчи бир шахсга нисбатан жисмоний куч ишлатиши 34,8 фоиз, шахсга зўрлик билан руҳий зўравонлик[5] орқали таъсир кўрсатиш 30,8 фоиз, оилада ўз ҳукмронлиги ва таъсирини ўтказишга қаратилган хатти-ҳаракатлар 7,8 фоиз, жинсий зўравонлик[6] қилиш 4,7 фоиз, қийнаш орқали руҳий азоб бериш 8,3 фоиз, қўрқитиш ва зулм қилиш 3,7 фоизни ташкил этади[7]. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг “Оилаларда носоғлом муносабатлар, қайнона-келин, эр-хотин ўртасидаги жанжаллар, хотин-

қизларимиз орасида ўз жонига қасд қилиш ҳолатлари борлиги шахсан мени қаттиқ изтиробга солмоқда”[8] деган фикрлари масаланинг қанчалик долзарб эканлигини яққол кўрсатиб турибди.

Шу нуқтаи-назардан ҳам ҳуқуқбузарликларни барвақт олдини олишда ҳуқуқбузарликлар профилактикасида субъектларининг ҳамкорлиги муҳим аҳамият касб этиб, ҳамкорликдаги фаолиятнинг асосий шартларидан бири ўзаро келишилган ҳолда хизматни ташкил этишдир.

Бироқ, Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги[9] ҳамда “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонун[10]ларида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишнинг асосий вазифалари умумий тартибда 4-моддасида белгилаб ўтилган бўлса-да, унда назарда тутилган субъектларнинг ўзаро ҳамкорликдаги аниқ вазифалари етарли даражада ёритилмай, бугунги кунга қадар субъектларнинг ваколат доирасига кирувчи вазифалар бўйича таҳлилий натижалар, истиболли мақсадлар белгиланмаган. Яъни, субъект сифатида киритилган на ҳуқуқбузарликлар профилактикасини **бевосита** иштирок этувчи органлар ва муассасаларнинг ва на ҳуқуқбузарликлар **умумий** профилактикасида иштирок этувчи субъектлар тизимининг ушбу соҳани амалга ошириш бўйича ички меъёрий ёки аниқ мақсадга йўналтирилган чора-тадбирлар дастури ёхуд стратегияси ишлаб чиқилмаганлигини кўришимиз мумкин.

Ҳеч бир давлат идораси қайси соҳада бўлишидан қатъи-назар бошқа тузилмалар билан ҳамкорликни амалда ва тўлақонли ташкил этмай туриб, фақат ички имкониятлари доирасида фаолиятининг самарадорлигини таъминлай олмайди.

Маълумки, жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, уларнинг сабаблари ва содир этилишига имкон бераётган шарт-шароитларни бартараф этишдаги ҳамкорлиги ушбу фаолият билан шуғулланувчи субъектларнинг қонун ҳужжатларга асосланиб, ўзаро келишилган ҳолда фаолиятнинг шакл ва усулларида, хизмат ваколатларидан самарали фойдаланиши тушунилади.

Жамиятда жамоат тартибини сақлаш ва фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш, жиноятчиликка қарши курашиш, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этиш ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари зиммасига юклатилган асосий ҳамда долзарб вазифалардан биридир. Мазкур вазифаларни амалга оширишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органлар билан бир қаторда ички ишлар органларининг ҳам муносиб ҳиссаси бор. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишга ваколатли бўлган субъектлар ўз фаолияти жараёнида ҳуқуқ-тартибот[11]ни сақлаш ҳамда мустақамлаш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек, ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар профилактикаси чора-тадбирларини амалга оширишда ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг бошқа субъектлари билан бевосита ҳамкорлик қилади.

Ҳамкорлик – иш фаолиятда бирга, ҳамкор бўлиш, айна бир мақсадни кўзлаб белигиланган ишда биргалашиш, уни тенг бажариш тушунилади.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ҳамкорлик – ушбу фаолият билан шуғулланувчи субъектларнинг қонун ҳужжатларга асосланиб, ўзаро келишилган ҳолда фаолиятнинг шакл ва усуллари, хизмат ваколатларидан самарали фойдаланиши бўлиб,

бунда икки ёки ундан ортиқ хизмат, яъни бошқарувнинг бир-бирига бўйсунмаган алоҳида иштирокчилари ўз ҳаракатларини ўзаро келишиб бажаришади. Яъни, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи бошқа органлар ҳамда муассасалар билан ўзаро ҳамкорлик қилади[12].

Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ҳамкорлигини шартли равишда *ички идоравий ҳамкорлик* ва *ташқи ҳамкорлик* турларига ажратишимиз мумкин.

Ички идоравий ҳамкорлик – яъни, ички ишлар органлари соҳавий хизматларининг ўзаро ҳамкорлигидир.

Ташқи ҳамкорлик – ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг бошқа субъектлари билан ҳамкорлиги. Бунга, ички ишлар органларидан ташқари ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органлар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, жамоат бирлашмалари, муассаса ва ташкилотлар ҳамда аҳоли билан ҳамкорлиги тушунилади.

Шунингдек, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси субъектларининг ўзаро ҳамкорлиги *биринчидан*, ушбу соҳадаги қонунчиликнинг ижросини таъминлашда, *иккинчидан*, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятини янада самарали ташкил этишда, *учинчидан*, аҳолининг барча қатламларига нисбатан бирдай профилактик чора-тадбирларни қўллашда тезкорлик ва тежамкорликка эришиш учун хизмат қилади.

Муҳтасар айтганда, ҳар қандай ҳуқуқбузарлик ва салбий иллатларнинг томири оилада шаклланади. Оила шахсни ижтимоий ҳаётга тайёрлаш, маънавий ва ахлоқий тарбиялаш, шахслар билан бўладиган ижтимоий муносабатлар жараёнида ўзини тутиш каби инсоний хусусиятларни шакллантиришда муҳим аҳамият касб этади. Зеро, оиладаги муҳит ота-она ўз маъсулиятларини ҳис қилиши билан барқарор бўлади ва болаларнинг одобли бўлиб улғайиши учун ота-она билан бир қаторда маҳалла-куй ҳам катта ибрат мактабидир.

Юқоридаги масалалар бўйича қуйидагиларни таклиф этишимиз мумкин:

биринчидан, Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги ҳамда “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонунларида субъектларнинг ваколат доирасида вазифаларни аниқ белгилаб чиқиш;

иккинчидан, Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг жамият ҳаётида муҳим ўрин тутишига эътибор қаратиш ва тарқоқ бўлган нормаларни ягона Кодекс ҳолида лойиҳасини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш;

учинчидан, Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва умумий профилактикасида иштирок этувчи субъектлар тизимининг ушбу соҳани амалда ишлаши учун ички меъёрий ёки аниқ мақсадга йўналтирилган чора-тадбирлар дастури (стратегияси)ни ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш.

Калит сўзлар бўйича берилган таъриф:

[1] *Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси* – ҳуқуқ-тартиботни сақлаш ҳамда мустаҳкамлаш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар

умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик профилактикасининг ҳуқуқий, ижтимоий, ташкилий ва бошқа чора-тадбирлари тизими.

[2] *Оммавий маданият* – (инглизча – mass culture) ғарб дунёсида ўтган асрнинг иккинчи ярмида шаклланди. Уни ғарбда “популяр” ёки қисқартирилган ҳолда, “поп-культура” (яъни “оммавий маданият”) деб аташади.

[4] *Ғайриижтимоий хулқ-атвор* — шахснинг жамиятда қабул қилинган хулқ-атвор нормалари ва қоидаларини бузувчи турмуш тарзи, ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги.

[5] *Руҳий зўравонлик* — хотин-қизларни ҳақоратлаш, уларга туҳмат қилиш, таҳдид қилиш, уларнинг шаънини, қадр-қимматини камситиш, шунингдек уларнинг хоҳиш-иродасини чеклашга қаратилган бошқа ҳаракатларда ифодаланадиган зўравонлик шакли, шу жумладан репродуктив соҳада назорат қилиш, тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчида ўз хавфсизлиги учун хавотир уйғотган, ўзини ҳимоя қила олмасликка олиб келган ёки руҳий соғлиғига зарар етказган ҳаракат (ҳаракатсизлик).

[6] *Жинсий зўравонлик* — хотин-қизларга нисбатан уларнинг розилигисиз шахвоний хусусиятга эга ҳаракатларни содир этиш орқали жинсий дахлсизликка ва жинсий эркинликка тажовуз қиладиган зўравонлик шакли, шунингдек зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатиш билан таҳдид қилиш ёхуд аёл жинсидаги вояга етмаган шахсларга нисбатан ахлоқсиз ҳаракатлар содир этиш орқали учинчи шахс билан жинсий алоқа қилишга мажбурлаш.

[11] *Ҳуқуқ-тартибот* – қонунийлик режими мақсадларига унинг пировард натижаси сифатида мавжуд ҳуқуқий йўриқномаларга биноан ижтимоий муносабатлар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., № 6., 70-модда.

2. М.Пўлатова – “Оила даврасида” мухбири, <https://hidoyat.uz/24642>

3. Мирзиёев Ш. М. Ватанимиз тақдири ва келажаги йўлида янада ҳамжиҳат бўлиб, қатъият билан ҳаракат қилайлик. // Халқ сўзи. — Т., 2017 йил. 16 июнь.

4. “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонун. //Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2010 й., 39-сон, 341-модда.

5. “Халқ сўзи”, 2014 й., 94 (6024)-сон; Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2014 й., 20-сон, 221-модда.

6. Конституциявий ҳуқуқ. Энциклопедик луғат. Масъул муҳаррир ва муаллифлар жамоасининг раҳбари Б. Мустафоев - Тошкент: «Ўзбекистон нашриёти», 2006 йил. 584 бет.

7. Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида” Қонуни 14.05.2014 й., № ЎРҚ-371, 10-20-моддалар.

8. Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида” Қонуни 02.09.2019 й., ЎРҚ-561-сон (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 03.09.2019 й., 03/19/561/3680-сон).